

УДК 347.96:35.088.7

Н. В. КОЖЕМ'ЯКО

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті досліджено особливості діяльності фахівця юридичного профілю. Розглянуто юридичні спеціальності і їх особливе призначення. Охарактеризовано юридичну діяльність як вид соціальної діяльності. Розкрито особливості юридичної комунікативності. Показана специфіка основних юридичних спеціальностей.

Ключові слова: юрист, комунікативність у юридичній діяльності, суддя, прокурор, слідчий, нотаріус, адвокат.

Н. В. КОЖЕМ'ЯКО

ОСОБЕННОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА ЮРИДИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

В статье исследованы особенности деятельности специалиста юридического профиля; рассмотрены юридические специальности и их особое предназначение. Охарактеризована юридическая деятельность как вид социальной деятельности. Раскрыты особенности юридической коммуникативности. Показана специфика основных юридических специальностей.

Ключевые слова: юрист, коммуникативность в юридической деятельности, судья, прокурор, следователь, нотариус, адвокат.

N. V. KOZHEMIAKO

FEATURES OF JURIDICAL PROFILE SPECIALIST ACTIVITY

In the article the peculiarities of professional juridical profile are described; juridical profession and their special purpose are reviewed.

Keywords: lawyer, communication in juridical activities, the judge, prosecutor, investigator, notary, lawyer.

Із розвитком сучасного суспільства і здійсненням перетворень у різноманітних сферах людської діяльності – соціальній, економічній, політичній, духовній – виникають і певні зміни у юриспруденції.

В Україні відбувається формування правової держави і громадянського суспільства, які за своєю сутністю мають правовий характер і ґрунтуються на праві. Це зумовило підвищення ролі та значення у соціальних перетвореннях як права, так і юристів. Все більше визнання юридична діяльність набуває на різних рівнях державно-політичної системи соціального середовища, як одного з найважливіших факторів суспільного прогресу.

В наш час юридична діяльність стала предметом дослідження не тільки представниками юридичної науки, а й фахівцями інших галузей знань: філософії, психології, історії, педагогіки. Проте у цих дослідженнях більшою мірою вивчаються її окремі аспекти, проблемні питання юридичної галузі [5].

У зв'язку з цим **метою нашої статті** є аналіз діяльності фахівця юридичного профілю і розкриття різноманіття юридичної професії.

Вивчення юридичної діяльності досліджувало чимало науковців: Шмоткін О.В., Жалінський О.Е. (поняття, зміст, види юридичної діяльності), Оксамитний В.В., Тихомиров О.Д. (методологія дослідження юридичної діяльності), Біляев В.П., Бенедик В.М. (правові форми юридичної діяльності), Журавський В.С., Онищенко Н.М., Скакун О.Ф. (особливості юридичної діяльності в сучасних умовах глобалізації), Сливка С.С., Малишко М.І. (морально-етичне забезпечення юридичної діяльності, розвиток деонтологічного напрямку правових досліджень) та інші [5].

Так, у науковій літературі широко висвітлює юридичну діяльність С. Д. Гусарев, який аналізує рівень розвиненості теорії юридичної діяльності й акцентує увагу на тому, що: по-перше, теорія юридичної діяльності має свою історію становлення та розвитку, внутрішню будову, систему принципів, термінологічний ряд, власну методикою застосування; по-друге, рівень розвиненості теоретичних знань залежить від інтенсивності досліджень у цьому напрямку, можливостей використання теоретичних розробок на практиці, а також від міждисциплінарних зв'язків з іншими науками. Науковець наголошує на тому, що залишаються поза увагою вчених дослідження юридичної діяльності як різновиду соціальної та правової діяльності, її власне юридична природа, особливості наукової, освітньої та практичної діяльності юристів. Юридична діяльність – це різновид правової діяльності, що здійснюється у формах практичної, освітньої та наукової діяльності юристами на правовій основі з метою отримання відповідного правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів, а також є предметом різних правових та інших соціально-гуманітарних наук, кожна з яких виокремлює властиву їй наукову проблематику. На думку науковця, практична, наукова та навчальна юридична діяльність майбутнього фахівця юридичної галузі є окремими сферами застосування професійної праці юристів. Він наголошує, що разом вони утворюють єдиний соціально-правовий простір юридичної професії [5].

Науковець доводить, що юридична діяльність майбутнього юриста характеризується такими чинниками: здійснюється у сфері права; суб'єктами здійснення виступають юристи – спеціально підготовлені фахівці; юридична діяльність спрямовується на організацію діяльності інших суб'єктів права; кінцевою метою юридичної діяльності є впорядкування та узгодження суспільних відносин; під час її здійснення використовуються як правові, так і не правові засоби; юридична діяльність регламентується правовими та іншими соціальними нормами; здійснюється у формах практичної, наукової та освітньої діяльності.

Не менш цікавим, на нашу думку, є дослідження І. В. Бризгалова. Він визначає юридичну діяльність, як вид соціальної діяльності, яка здійснюється юристами з використанням юридичних засобів та дотриманням в установлених законом випадках юридичної форми з метою розв'язання різних юридичних проблем. Науковець визначає такі функції юридичної діяльності: пізнавально-пошукову (збирання повної інформації щодо юридичних явищ); реконструктивну (аналіз інформації, розробка версій, напряду розв'язання юридичної проблеми), реєстраційну (передання отриманої інформації в письмовій правовій формі), комунікативну (спілкування з іншими учасниками юридичної справи) [1].

Фахівці з юридичною освітою становлять основу кадрового забезпечення процесів побудови правової держави і мають важливе соціальне призначення. Вони також несуть відповідність за дотримання прав і свобод. Діяльність юриста відбувається в особливих умовах, що зумовлює специфіку категоріального й функціонального складу його інтелектуального розвитку, через потребу переробки великого обсягу текстової інформації, структурування професійного досвіду, дискусійну взаємодію з партнерами, що потребує високої динамічності оперативної пам'яті, прийняття життєво важливих рішень в умовах високої психологічної напруженості [9].

У професійній юридичній діяльності майбутнього юриста можна виділити такі сторони: пошукова (пізнавальна), комунікативна, організаційна, реконструктивна (конструкційна), профілактична, засвідчувальна [6].

На нашу думку, особливе місце в структурі юридичної діяльності займає комунікативна складова. Представнику юридичної галузі необхідні розвинуті комунікативні якості: справедливість, об'єктивність, терпимість у стосунках, тактовність, вміння чітко формулювати свої думки, а також розвинуті комунікативні вміння: привертати людей до себе, слухати і ставити запитання, розуміти невербальні сигнали і порівнювати їх з мовою співрозмовника та ін.

У роботі юриста комунікативність займає значне місце і відбувається в рамках юридичної діяльності: спілкування з громадянином, який звернувся за юридичною консультацією, профілактична бесіда, адміністративний розгляд правопорушень, у ході допиту, очної ставки, інших слідчих дій, у процесі судового слідства та ін. У кожній дії відображені особливості комунікативної компетентності юриста. Комунікативність юриста – це не просто його розмова з іншою людиною, а й поведінка дії щодо вирішення певних професійних завдань.

Одна із суттєвих особливостей юридичної комунікативності – це зацікавленість юриста в тому, щоб більше говорив співрозмовник, оскільки людину, яка активно говорить, можна краще зрозуміти, отримати від неї необхідну інформацію, простежити її позицію і тактику розмови. Значення психологічного контакту юриста з громадянами, з якими йому доводиться спілкуватися, у стосунках і взаємодії з якими він вирішує професійні завдання, важко переоцінити. Річ у тому, що слова того, хто говорить, належать не лише йому, а й тому, хто слухає, а і якщо думки і почуття однієї людини не викликають відповідних думок і почуттів у співрозмовника, то ні про який психологічний контакт говорити не можна. Наступає невидимий розрив між співрозмовниками і, звичайно, ефективність спілкування буде низькою [2].

Психологічний контакт встановлюється в тому разі, коли є співміркування, співпереживання, взаєморозуміння між співрозмовниками. Основа психологічного контакту – це зацікавленість у предметі розмови, близькість в оцінювальних судженнях. Слід зазначити: психологічний контакт не означає, що інтереси, потреби, оцінки людей, які спілкуються повністю збігаються, але єдиний зацікавлений підхід до обговорення того чи іншого питання обов'язковий. На наш погляд, можна дати визначення психологічному контакту в юридичній діяльності, як вияву юристом і громадянином взаєморозуміння, поваги цілей, інтересів, доказів, пропозицій, яке призводить до взаємної довіри. Юристові для розвитку психологічного контакту необхідно викликати до себе почуття симпатії будь-якої особи, з якою йому доводиться спілкуватися. Розвиток контакту продовжується лише за наявності позитивного ставлення один до одного, а іноді доводиться грати роль зацікавленої людини, тому люди шукають зближення з тими, хто їх підтримує і тягнуться до того, хто розглядає їх як особистість [10].

Отже, комунікативність юриста з людьми незалежно від предмета розмови багато в чому визначається знаннями їх особливостей: характер проходження психічних процесів (пізнавальних, емоційних, вольових), структура спрямованості особистості, її характер, мотиви діяльності та ін. Ось чому юрист в процесі спілкування вивчає й оцінює свого співрозмовника. Це дозволяє зрозуміти вчинки і дії людини, з'ясувати причини змін у її поведінці, правильно поудувати стосунки, визначати шляхи і способи психологічного впливу.

Професія юриста виділяється серед інших цілою низкою специфічних властивостей, зумовлених тією роллю, яку відіграють і право, і законність у житті суспільства. Саме юристи мають ґрунтовні знання, відповідну професійну підготовку, високу правосвідомість, чітке розуміння своєї відповідальності за долю людей, наділені владними повноваженнями і здатні ефективно впливати на зміцнення законності і правопорядку у державі. Необхідність виконання юристами своїх професійних повноважень, громадянського обов'язку ставить перед ними особливо високі вимоги до особистих якостей. У першу чергу юрист має глибоко усвідомлювати, що свою місію він виконує, будучи наділеним довірою суспільства і держави, а тому його порядність, чесність, безкорисливість, об'єктивність, вдумливий підхід до кожної деталі справи, постійне прагнення до самовдосконалення повинні бути невід'ємними рисами його особистості. Таким чином, юрист – це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм під час розв'язання юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян [4].

У суспільстві існує багато юридичних спеціальностей, які, на наш погляд, традиційно належать до числа провідних і мають особливе значення у забезпеченні правопорядку і законності (суддя, прокурор, слідчий, адвокат, юрисконсульт, нотаріус тощо).

Кожна юридична спеціальність має свою специфіку. Так, суддя – це посадова особа, якій від імені держави надано право здійснювати правосуддя шляхом розгляду у судовому засіданні кримінальних, цивільних справ, справ про адміністративні правопорушення і виносити відповідне судові рішення. Робота судді надзвичайно складна, багатогранна і відповідальна. Високий рівень судової діяльності, винесення компетентного і справедливого рішення судом є однією з найважливіших гарантій надійного забезпечення прав і законних інтересів громадян. Необхідно визначити деякі функціональні аспекти суддівської діяльності, які характеризують її складний характер та необхідність високого рівня професійності юристів системи правосуддя. Це, перш за все, соціальний, комунікативний та організаційний аспекти. У своїй діяльності

суддя піклується не тільки про те, щоб правильно, відповідно до закону розглянути юридичну справу та прийняти у ній справедливе рішення, а й максимально використати юридичну процедуру та весь обсяг своїх повноважень, щоб сприяти високому авторитету права, вихованню громадян у дусі високої поваги до його вимог, сприяти поширенню правових знань та іншої правової інформації [4].

Організаційні здібності судді – це неодмінна властивість його особистості як керівника судового процесу. Його воля, дисциплінованість, зібраність, цілеспрямованість, наполегливість у встановленні істини в поєднанні з правовою культурою значною мірою визначають належну поведінку учасників процесу і організації правосуддя. Комунікабельність – це риса, без якої немислиме повноцінне виконання суддею своїх функцій. Характер його роботи зумовлює повсякденні відносини з людьми різного рівня освіти, віку, способу життя, характеру тощо. І до кожної з них потрібний відповідний підхід, розуміння. Тут, на наш погляд, необхідні такі якості судді: чуйність, урівноваженість, такт, уміння вислухати і у той же час допомогти людині зрозуміти сутність питання, чесно і правдиво висловитися щодо сутності.

Досліджуючи прокурорську діяльність слід зазначити, що цей вид юридичної практичної діяльності слід пов'язувати з діяльністю органів прокуратури та завданнями, які покладені на них. Прокурор – це державна посадова особа, яка покликана здійснювати вищий нагляд за дотриманням і застосуванням законів органами держави, посадовими особами, громадськими організаціями і громадянами. Професійні особливості діяльності прокурорів визначаються змістом прокурорської діяльності в цілому і поділом праці, що складається, у середині прокуратури. Прокурорська діяльність здійснюється в процедурно-нормативному порядку, що визначає зміст роботи прокурорів і означає, що основні види дій здійснюються ними на основі наданих їм повноважень, у формі, передбаченій законом, і за наявності існуючих підстав. Це визначає різний ступінь самостійності і відповідальності прокурорів. Робота прокурора здійснюється в рамках закону і чітко зазначеними в законі методами (попередження, бесіда, протест та ін.). Прокурор у своїй діяльності, перевіряючи інформацію про факти порушення закону, вивчає, аналізує, зіставляє різноманітні матеріали, документацію, статистичні зведення, виявляє, встановлює і доводить склад правопорушення. Фактично прокурор, здійснюючи нагляд, організовує і проводить дослідження, за своїм змістом дуже близьке до розслідування злочинів, що проводить слідчий.

Юридична діяльність прокурора передбачає наявність у нього певних якостей:

- здатність побачити за зовнішніми показниками сутність явища, причинні зв'язки;
- охопити в межах однієї проблеми широке коло питань та фактів, які перебувають поза межами безпосереднього впливу;
- швидко та якісно вирішувати проблеми в межах своєї компетенції, незважаючи на нестандартність обстановки;
- самостійно та відповідально приймати рішення, керуючись буквою закону та правосвідомістю професіонала;
- залишатися на принципах об'єктивності, неупередженості та всебічного вивчення матеріалів справи;
- вміння прогнозувати наслідки прийнятих рішень, вчинених дій із погляду їх правової, економічної або політичної справедливості [4].

Отже, для прокурора важливо вміння передавати свої думки так само, як вміння мислити, слухати, чути, а також говорити. Слід зазначити, що в прокурорській діяльності потрібно виявляти неабиякі вольові якості.

На особливу увагу з погляду ролі і функціонального призначення у процесі здійснення правосуддя заслуговує слідча діяльність. Поряд із діяльністю судді, прокурора діяльність слідчого є невід'ємною частиною судочинства.

Слідчий – це фахівець юрист, призначення якого розслідувати скоєні злочини і, у разі доведення вини обвинуваченого, підготувати матеріали кримінальної справи для віддання його до суду. Цей вид діяльності фахівця юриста, за його змістом, вимагає знання тактики і методики розкриття і розслідування конкретних злочинів, прийомів проведення окремих слідчих дій, способів встановлення психологічного контакту з іншими людьми. Великого значення набуває інтелектуальна діяльність, творчість у висуванні обґрунтованих версій

злочинів і їхнього кваліфікованого відпрацювання. Всі аспекти професійної діяльності слідчого, а також його особистісні якості, навички і вміння взаємопов'язані. Цей вид діяльності є основним для дізнавачів, слідчих і експертів-криміналістів органів внутрішніх справ, а його зміст вимагає знання тактики і методики розкриття і розслідування конкретних злочинів, прийомів проведення окремих слідчих дій, способів установлення психологічного контакту з іншими людьми.

Психологічна структура слідчої діяльності розглядається як сукупність основних (пізнавальної, конструктивної, комунікативної, організаційної) та допоміжних (профілактичної та засвідчувальної) різновидів діяльності [6].

Пізнавальна діяльність – це пошук, сприйняття, аналіз та узагальнення інформації, за допомогою якої встановлюється достовірне знання щодо кримінальної справи; конструктивна діяльність складається з відбирання та композиції зібраного доказового матеріалу і планування розслідування; комунікативна діяльність – це процес встановлення та підтримання психологічного контакту з різними категоріями учасників процесу розслідування, а також здійснення на них психологічного впливу з метою одержання необхідної інформації про подію злочину; організаційна діяльність – це реалізація системи слідчих дій для одержання доказової інформації; профілактична діяльність полягає у виявленні причин та умов, що сприяють злочинності; засвідчувальна – це надання всій одержаній інформації спеціальних, передбачених законом форм [6].

У сучасному суспільстві все більшої актуальності набувають питання забезпечення правового статусу окремих категорій громадян, їх об'єднань або соціальних груп. Визначаючи Україну правовою соціальною державою, ми повинні визнати і забезпечити реальну наявність закріплених на конституційному рівні прав та свобод громадян. Одним із засобів вирішення цієї проблеми є інститут адвокатури, що виступає як надійна правова гарантія здійснення захисту прав людини і надання їй правової допомоги. Говорячи про роль адвокатури, її соціальне значення, слід згадати про функцію щодо правових установ, правосуддя, яку можна назвати контрольно-стимулюючою.

Адвокат – це професіональний юрист, який покликаний своєю діяльністю сприяти захисту прав і свобод, представляти інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм юридичну допомогу. У межах своєї компетенції адвокати дають консультації та роз'яснення, довідки щодо законодавства, складають заяви, скарги та інші документи правового характеру, здійснюють представництво у суді та в інших державних органах в інтересах громадян і юридичних осіб, надають юридичну допомогу суб'єктам права, сприяють правовими засобами здійсненню підприємницької діяльності. Крім високої кваліфікації, адвокат має володіти глибокими знаннями не тільки у галузі юриспруденції, а й в інших сферах науки, бути тонким психологом, вміти робити необхідні висновки. Для нього дуже важливо бути гарним промовцем, мати змогу майстерно складати документи. Неодмінна вимога до адвоката – скрупульозне дотримання свого призначення. Він має захищати не злочин, а людину, мати також високі моральні якості, неухильно дотримуватися адвокатської етики.

Поряд із прокурорською, суддівською, слідчою нотаріальна діяльність є необхідним елементом, невід'ємною частиною в ланцюжку юридичних дій та поведень, що здійснюються системно у всіх напрямках правової практики. Нотаріус (notarius) – це слово іншомовного походження, яке в дослівному перекладі з латинської мови означає писар, секретар [4].

Нотаріус – це юрист, в обов'язки якого входить посвідчення безперечних прав і фактів, засвідчування документів та виконання інших нотаріальних дій, спрямованих на юридичне закріплення цивільних прав і попередження їх можливого порушення надалі. Робота нотаріуса базується на певних принципах, до яких належать: законність, дотримання таємниці нотаріальних дій, що вчиняються, принцип об'єктивної істини, сприяння громадянам і організаціям у здійсненні їх прав і захисті законних інтересів, принцип державної мови нотаріального провадження. Притаманні нотаріусу якості виявляються у професійній роботі з юридичними документами, їх ретельному дослідженні, комунікативності, вмінні встановлювати психологічний контакт з клієнтами.

Таким чином, нотаріальна діяльність забезпечує виконання засвідчувальної та контрольно-реєстраційної функції під час вирішення юридичних справ.

Поряд з іншими видами юридичної діяльності консультативна діяльність посідає чільне місце. Консультант у перекладі з латинської мови означає радник, тобто фахівець, службовим обов'язком якого є давати поради, робити висновки з питань його спеціальності. Юридична консультативна діяльність – це професійна діяльність юристів, а саме фахівців з різних галузей права, основною функцією яких є правове забезпечення різноманітних форм та методів діяльності тієї організаційної структури, яка користується правовими послугами юрисконсульта. Специфіка консультативної роботи формується за профілем діяльності установи або підприємства на підставі професійної спеціалізації працівника в межах юридичного відділу, групи або служби. Необхідні якості, на наш погляд, юрисконсульта – це комунікативність, здатність відстояти свою точку зору, вимоги закону, вміння здобути авторитет у колективі, порядність, чіткість, оперативність у роботі, принциповість. Слід зазначити, що підвищення ефективності якості праці неможливе без врахування індивідуальних особливостей і відповідності особистих якостей об'єктивним вимогам професії [3].

Юридична діяльність чітко регламентована різними нормативними документами, в рамках яких юрист здійснює свою професійну діяльність. Саме це сприяє прагненню суворо дотримуватися правових норм і відзначає відповідні стереотипи поведінки і спілкування. На наш погляд, виконання юридичної діяльності регламентованої правовими нормами, вимагає від юриста постійного контролю за своїми діями, змушує приймати рішення в чітко визначений час. Все це припускає наявність особистих характеристик (емоційно-вольових, інтелектуальних) і уміння ефективно планувати процес спілкування й керувати ним. Саме під час спілкування люди обмінюються інформацією, здійснюють необхідний вплив один на одного, навчаються та обмінюються досвідом.

Отже, досліджуючи особливості діяльності юридичного профілю, слід зазначити, що у сфері юридичної діяльності мають працювати фахівці-професіонали, які будуть володіти спеціалізованими правовими знаннями, відповідними навичками роботи, виконуватимуть кваліфіковано юридично значущі дії, що буде визначати зміст їхньої майбутньої роботи. На наш погляд, складність у життєвих ситуаціях, вирішуваних юристами, висока вимогливість правової процедури, особливість формально-абстрактного мислення та термінології юридичного спілкування передбачають, що юридичну роботу повинні здійснювати лише спеціально підготовлені фахівці. Слід сказати, що в системі освіти майбутні фахівці юридичного профілю набувають спеціалізованих знань, умінь, навичок правової роботи, формують свою правову свідомість, логічне мислення.

На підставі викладеного нами матеріалу можемо зробити висновок про те, що за родом своєї діяльності юрист повинен не просто контролювати процес спілкування, а й аналізувати його, враховуючи виділені специфічні характеристики спілкування в сфері юридичної діяльності. Це припускає перерахування цілей співрозмовника, його психологічних ролей, виходячи з того, що юрист визначає тактику і керує ходом спілкування. На нашу думку, юрист повинен володіти психологічною технікою спілкування, яка включає: техніку психологічного впливу; психотехніку визначення внутрішнього стану людини за зовнішніми ознаками поведінки; техніку встановлення психологічного контакту і довірливого спілкування; психотехніку конфліктної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бризгалов І. В. Юридична деонтологія. Короткий курс лекцій / І. В. Бризгалов – К. : МАУП, 2003. – 48 с.
2. Васильев В. Л. Юридическая психология / Васильев В. Л. – С – Петербург : Питер-Пресс, 1997. – 656 с.
3. Губарева О. С. Психологічні особливості формування комунікативної компетентності працівників ОВС: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 / О. С. Губарева. – Харків, 2005. – 20 с.
4. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: навч. посібник / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2008. – 495 с.
5. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / С. Д. Гусарев. – К., 2007. – 35 с.

6. Казміренко Л. І. Юридична психологія: підручник / Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. – К.: КНТ, 2007. – 359 с.
7. Скакун О. Ф. Юридическая деонтология: учебник / О. Ф. Скакун, Н. И. Овчарук. – Харьков: Основа, 1999. – 304 с.
8. Сливка С. С. Правнича деонтологія підручник / С. С. Сливка. – К.: Атика, 1999. – 335 с.
9. Чупринський Б. О. Формування професійної культури майбутніх юристів: філософсько-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Б.О. Чупринський. – Львів, 2010. – 23 с.
10. Чуфаровский Ю. В. Юридическая психология / Ю. В. Чуфаровский – М.: Право и Закон, 1997. – 320 с.